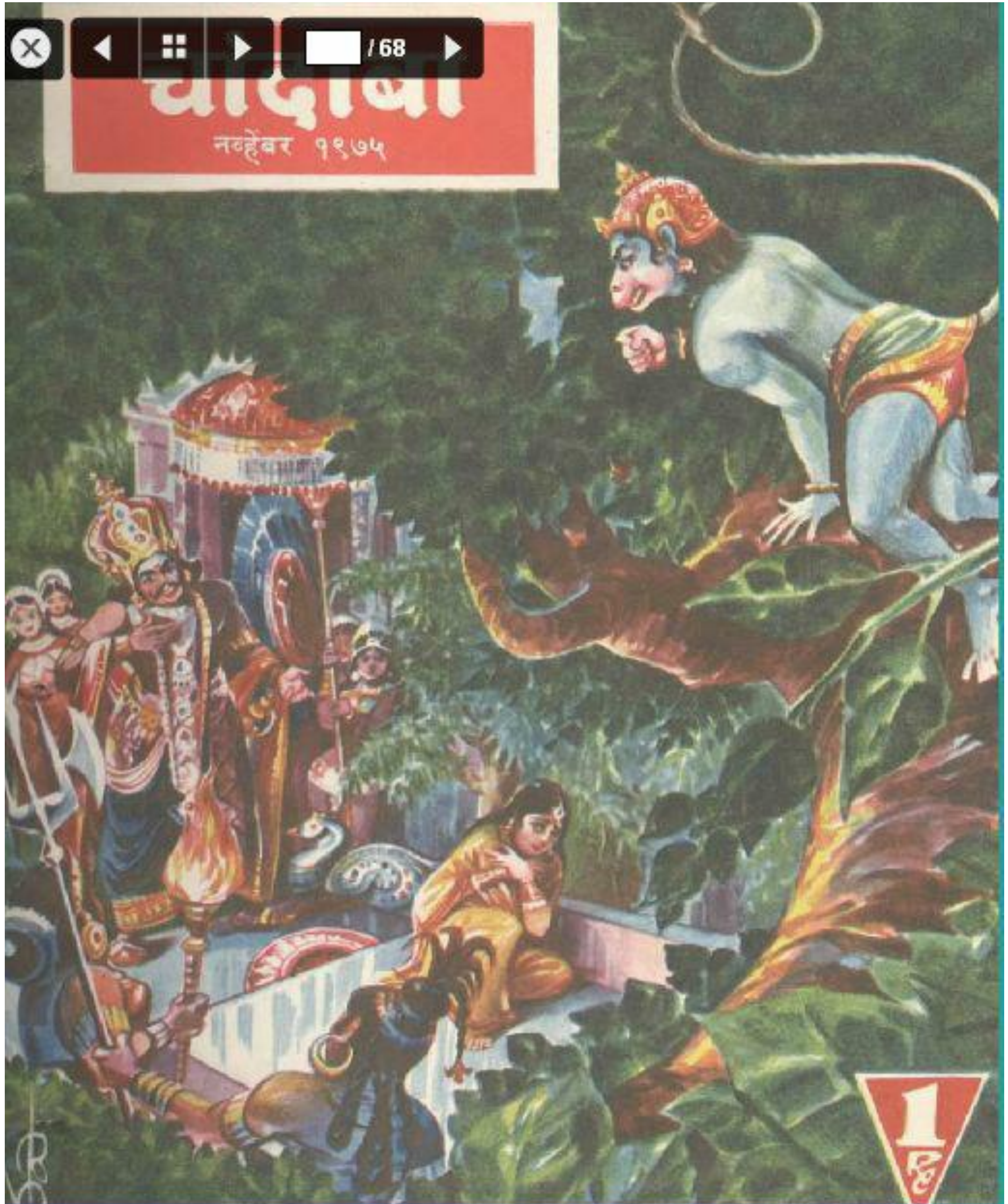

नव्हेंबर १९७५
1
रु

जन्म ५-८-१९०८ मृत्यु २४-९-१९७५

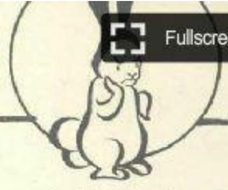
चंदामामाचे संचालक श्री चक्रपाणी २४ सप्टेंबर या दिवशी सकाळी अकस्मात् निवर्तले, ही दु:खद वार्ता चांदोबाच्या वाचकांना कळविण्यास आम्हांला फार वाईट वाटत आहे.

चंदामामा (चांदोबा) हा श्री चक्रपाणी यांचा मानसपुत्र होय. ते या मासिकाची स्वप्ने कित्येक दशके पहात होते. त्यांना श्री नागिरेड्डी यांचे सहकार्य लाभल्यावर या मासिकाला मूर्तरूप मिळाले. १९७५च्या जुलै महिन्यात,–भारताला स्वातंत्र्य लाभले त्याच्या दीडच महिन्यापूर्वी,–चंदामामा दोन भाषांत (तेलुगु व तामीळ) निघू लागला. त्यानंतर इतर भाषांत विस्तार पावून आज अद्वितीयपणे त्याची जी वाटचाल चालू आहे, त्याला मुख्य कारण चक्रपाणी यांनी 'चंदामामा'वर राखलेली निरंतर आस्थाच म्हटले पाहिजे.

श्री चक्रपाणी यांच्या कार्याचा व्याप फार मोठा व बहुमुखी होता. श्री चक्रपाणींच्या मागे चंदामामाचा व्याप एकच नव्हती. त्याशिवाय सिनेसृष्टीतही नागिरेड्डी व चक्रपाणी या दोघांची जोडी नरनारायणासारखी गाजली. मध्यंतरी चक्रपाणी 'आंध्र ज्योति', 'संचारी', 'किनेमा' व 'युवा' मासिक या तेलुगु भाषेतील नियतकालिकांच्या, मुख्यत्वे करून 'युवा' मासिकाच्या आणि युवा प्रेसच्या व्यवस्थेचे कार्य पहात होते. कामाचा एवढा मोठा व्याप असूनही चंदामामाच्या अभिवृद्धी व उन्नतीसाठी ते नित्य कार्य-तत्पर होते.

श्री चक्रपाणी यांनी फार मोठे विद्यार्जन केले नसूनही त्यांनी स्वत: परिश्रमपूर्वक अभ्यास करून इंग्रजी, हिन्दी, बंगाली व संस्कृत भाषा उत्तम प्रकारे अवगत करून घेतल्या. १९४० साली त्यांचे सिनेसृष्टीत पदार्पण झाले, तेव्हांपासून त्यांनी अनेक प्रमुख बंगाली कृतींचे तेलुगु रूपांतर केले. तेलुगु भाषिकांना शरद साहित्याची श्री चक्रपाणी यांनीच ओळख करून दिली. त्यापूर्वी एका दोघांनी बंगाली साहित्य तेलुगूत भाषांतर करून आणले असले तरी चक्रपाणी यांच्या रूपांतरांमुळेच शरच्चंद्र चट्टोपाध्याय यांच्या लेखनाचा ठसा आंध्र मनावर उमटला.

श्री चक्रपाणी यांचा जन्म ५ ऑगस्ट १९०८ या दिवशी तेनाली जवळच्या ऐतानगरप्पाडु या गावातील एका सामान्य शेतकरी कुटुंबात झाला. त्यांचे मूळ नाव आलूरि वेंकट सुब्बाराव असे होते. चक्रपाणी हे त्यांचे साहित्यिक उपनाम होते. तरुण वयातच त्यांना क्षयरोगाने ग्रासले. औषधोपचारासाठी ते मदनपल्लीच्या सॅनेटोरियम-मध्ये असतांना त्यांची एका बंगाली बाबूंशी मैत्री झाली. त्यांच्या प्रोत्साहनानेच चक्रपाणी यांना बंगाली भाषा शिकून घेण्यास उत्साह वाटला.

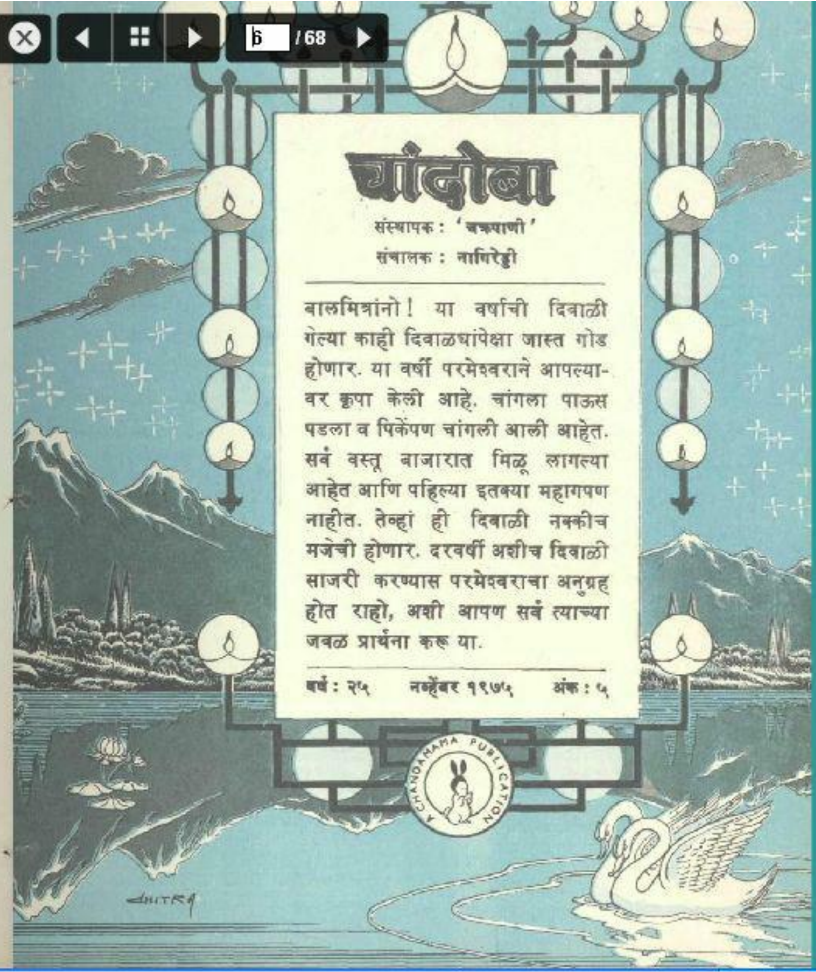
राष्ट्रीय चळवळीच्या काळात हिन्दी शिकून ते अनेक हिन्दी परीक्षांत उत्तीर्ण झाले. एवढेच नव्हे तर त्यांनी इतरांना हिन्दी शिकवून परीक्षेत उत्तीर्ण करविले. श्री चक्रपाणी यांच्या स्वभावातले विशेष हे की कोणतेही काम हाती घेतले की ते मन लावून पूर्ण करावयाचे. त्यांनी केलेली बंगाली रूपांतरे वाचल्यावर एकाने त्यांना विचारले–"तुम्ही कलकत्त्याला किती काळ राहलात?" परंतु चक्रपाणींनी "मला बंगाल प्रांत कसा आहे, हेदेखील माहीत नाही," असे म्हटल्यावर ती व्यक्ती आश्चर्य-चकित झाली.

श्री चक्रपाणी यांचे स्वतःचे लेखनही काही पुस्तकरूपे प्रसिद्ध झाले आहे. त्यांचा हास्य विनोद त्यांच्या साहित्यिक कृतीत आढळतो. तो विनोद त्यांनी निर्मिलेल्या चित्रपटांतही आपणांस दिसून येतो. 'पेळ्ळि चेसि चूडु' (लग्न करून पहा), 'मिसम्मा', 'अप्पु चेसि पप्पु कूडु' (ऋणं कृत्वा घृतं पिबेत), मुख्यत्वे करून 'गुंडम्मा कथा' चित्रपटांत चक्रपाणींचा हास्य विनोद प्रकार उत्कृष्ट तऱ्हेने दृष्टोत्पत्तीस येतो.

विजया प्रॉडक्शन्स् यांच्या ध्वजावर "क्रियासिद्धि स्सत्वे भवति" हे ब्रीदवाक्य चक्रपाणी यांचीच कल्पना. यशःसिद्धी ही माणसाच्या सामर्थ्यावरच अवलंबून असते. या गोष्टीवर त्यांचा दृढ विश्वास होता.

त्यांनी सुरू केलेले पुस्तक प्रकाशनाचे कार्य असो अगर नियत कालिकांच्या व्यवस्थेचे कार्य असो किंवा चित्रपट निर्मितीचे कार्य असो अथवा इतर कितीही कार्ये असोत, प्रत्येकात मानव प्रयत्न व शक्तीवरच श्री चक्रपाणी अवलंबून राहिले. दोन भाषांत पांच हजार प्रतींनी प्रारंभ झालेला 'चंदामामा' आज ११ भाषांत साडे पाच लाखांनी प्रचारात आहे तर त्याच्या मागे माणसाच्या 'सत्वनिष्ठे' व्यतिरिक्त इतर कोणतीही वस्तू नाही.

चंदामामाच्या भावी विकास वाढीच्या योजना अजून अपुऱ्या असतांनाच श्री चक्रपाणी वैकुंठवासी झाले हा केवळ दैवदुर्विलासच म्हटला पाहिजे. परंतु गेल्या सुमारे २८ वर्षांहून जास्त काळ श्री चक्रपाणी यांनी चंदामामाचा घातलेला पाया बळकट व भक्कम आहे. म्हणून चंदामामाचे पुरोगमन यथावत् चालू राहील. चंदामामाला चिरायु करण्यासाठी ते अहर्निश झटले. चंदामामा चिरायु होवो; श्री चक्रपाणी अमर होवोत.

चांदोबा

संस्थापक : 'चक्रपाणी'
संचालक : नागिरेड्डी

बालमित्रांनो! या वर्षाची दिवाळी गेल्या काही दिवाळ्यांपेक्षा जास्त गोड होणार. या वर्षी परमेश्वराने आपल्या-वर कृपा केली आहे. चांगला पाऊस पडला व पिकेंपण चांगली आली आहेत. सर्व वस्तू बाजारात मिळू लागल्या आहेत आणि पहिल्या इतक्या महागपण नाहीत. तेव्हां ही दिवाळी नक्कीच मजेची होणार. दरवर्षी अशीच दिवाळी साजरी करण्यास परमेश्वराचा अनुग्रह होत राहो, अशी आपण सर्व त्याच्या जवळ प्रार्थना करू या.

वर्ष : २५ नव्हेंबर १९७५ अंक : ५

मित्रभेद

[२७]

दुष्ट बुद्धीने लवकरच आपली शंभर सोन्याची नाणी खर्च करून टाकली आणि पैशासाठी हावऱ्यासारखा धर्मबुद्धी-कडे गेला. त्याला बरोबर घेऊन तो, त्यांनी सोन्याच्या नाण्याचा हंडा पुरून ठेवला होता तेथे गेला. दोघांनी प्रत्येकी शंभर शंभर नाणी काढून घेतली. परंतु वर्ष पुरे व्हायच्या आत दुष्टबुद्धीजवळचे सर्व पैसे खर्च होऊन गेले.

दुष्टबुद्धीचा विचार होता की तीन चार वेळां धर्मबुद्धीबरोबर जाऊन ते गुप्त धन घ्यायचे आणि त्याचा आपल्यावर पूर्ण विश्वास बसल्यावर सर्व पळवायचे. आतां फक्त सहाशेचीच ठेव उरली होती. ती सर्व गिळंकृत करायचे ठरवून तो एके दिवशी मध्यरात्रीच्या सुमारास ते गुप्त धन पुरून ठेवले होते तेथे गेला. त्याने सहाशेच्या सहाशे नाणी काढून घेतली. भांड्यावर पुन्हां झांकण बांधून ठेवून देऊन ते जमिनीत पुरून ठेवले आणि घरी परत आला.

एक महिना लोटल्यावर तो धर्मबुद्धीकडे येऊन म्हणाला–"मित्रा! उरलेली नाणी वांटून घेऊन मोकळे होऊ या." धर्मबुद्धीने होकार दिला.

दोघे ठेवा पुरून ठेवलेल्या जागी आले. खणून पात्र बाहेर काढून उघडून पाहिले तर रिकामे! दुष्टबुद्धी त्या भांड्यावरच आपले डोके आपटीत म्हणाला–"काय रे धर्मबुद्धी! तू सर्व पैसे पळविलेस वाटते, लबाडा! निमूटपणे माझा वांटा मला दिलास तर ठीक नाहीतर न्यायाधिशाकडे तुझ्या-विरुद्ध फिर्याद करतो."

"चल रे, दुष्ट कोठला! मी असली चोरी करायला धजणारा दुष्ट व नीच नाही, समजले!" धर्मबुद्धी म्हणाला.

दोघांचे भांडण विकोपाला गेले आणि दोघे न्यायालयात गेले आणि परस्परांविरुद्ध दोघांनी फिर्याद केली. दोघांजवळ साक्षी-दार नव्हते. म्हणून न्यायाधिशाला तावड-तोब निवाडा देणे शक्य झाले नाही. म्हणून त्याने तिघांना पांच दिवस अटकेत ठेवले.

सहाव्या दिवशी न्यायाधिशाने दोघांना अग्निपरीक्षेसाठी समोर उभे केले. तेव्हां दुष्टबुद्धी त्याविरुद्ध म्हणाला–"हा काय धर्म झाला? दस्तावेज, साक्षीपुरावा काही नसला तरच अग्निपरीक्षा घ्यावी असे धर्मशास्त्रे सांगतात. या बाबतीत ज्या जागी आम्ही आपली ठेव पुरून ठेवली होती त्या परिसरातील वृक्ष वनस्पती नक्कीच साक्ष देऊ शकतील. वृक्षदेवता आमच्यापैकी खरा अपराधी कोण आहे, हे सांगेल. ती साक्ष ऐकून आपण न्यायनिवाडा करावा."

न्यायाधिशाने ती गोष्ट मान्य केली. दुसऱ्या दिवशी ठेव ठेवली होती त्या जागी दोघांना हजर रहायला सांगून, वृक्षदेवतेची साक्ष ऐकण्याचे ठरवून व दोघांना त्या गोष्टीची खात्री करून देऊन अटकेतून मुक्त केले. दुष्टबुद्धी सरळ घरी गेला व आपल्या बापाला म्हणाला–"बाबा! मीच ते धन काढून आणले. तुम्ही मी सांगतो तसे बोल-लात तर ते सर्व धन आपल्याला मिळेल. आज रात्री मी तुम्हांला झाडाजवळ नेतो. तुम्ही

झाडाच्या ढोलीत लपून बसून उद्या न्याया-धीश येऊन पैसे कोणी चोरून नेले असे विचा-रील तेव्हां 'धर्मबुद्धीने' एवढेच म्हणा!"

तेव्हां त्याचा बाप म्हणाला–"बाबा रे! आशा दुष्ट कामाच्या फंदात पडून आपणा दोघांचे नुकसान होईल. शहाण्या माणसाने कोणतेही असे काम करण्यापूर्वी त्यातल्या खाचाखळग्यांचा विचार करावयाचा असतो. नाहीतर सारस पक्ष्यांची झाली तशी गत व्हायची."

"सारस पक्ष्यांची काय गत झाली, ती गोष्ट ऐकू दे तरी, सांगतां कां?" दुष्ट-बुद्धीने विचारले.

तेव्हां बापाने सारस पक्ष्यांची गोष्ट सांगितली.

"एका जंगलात एका वडाच्या झाडाच्या ढोलीत एक सारस पक्ष्यांचे जोडपे रहात असे. त्या झाडाच्या मुळात एका बिळात एक साप रहात असे. तो एकदां झाडाच्या ढोलीत चढून एक पंख न फुटलेले सारस पक्ष्याचे पिल्लू गिळून निघून गेला.

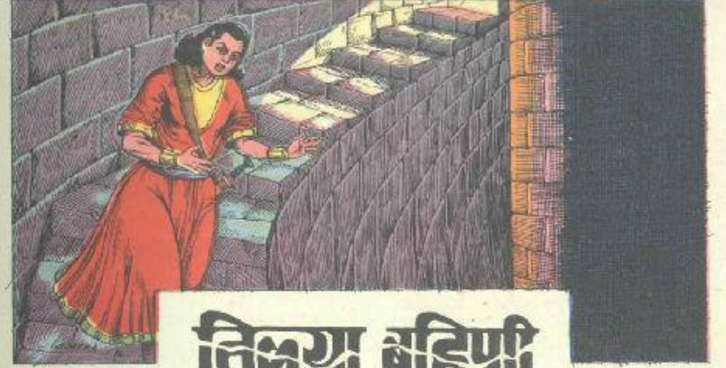
ते पाहून सारस जोडपे तलावाच्या काठावर बसून रडू लागले. ते पाहून एक खेकडा विचारू लागला–"मामा, काय हो झाले तुम्हांला रडायला?"

"एक पापी साप आम्ही राहतो त्या झाडाच्या बुंधातल्या बिळात राहतो. त्याने आज माझ्या एका पिल्लाला खाल्ले रे! उद्यां इतर पिल्लांची तीच गत होणार. मग मी रडू नाही तर काय करू? तूच सांग!" सारस पक्षी म्हणाला.

सारस पक्षी आपला शत्रू आहे, त्याचे उट्टे काढण्याचे ठरवून खेकडा म्हणाला–"हे पहा, मामा! मुंगूस राहतो त्या बिळापर्यंत मासाचे तुकडे टाकून ठेवा. मुंगूस ते तुकडे खात सापाच्या बिळापर्यंत येऊन त्याला मारून टाकील." खेकड्याने ही युक्ती सुचविली.

त्यात काय नुकसान आहे याचा विचार केल्याशिवाय मूर्ख सारस पक्ष्याने तसेच केले. मुंगुसाने सापाला तर ठार केलेच आणि झाडाच्या ढोलीत उरलेल्या सारस पक्ष्याच्या पिल्लांना खाऊन निघून गेले.

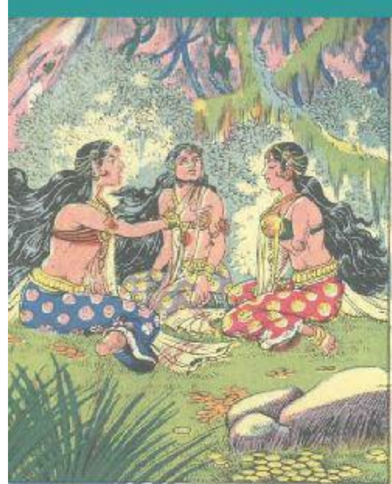
तिळ्या बहिणी

[१५]

[राक्षसाला वाटत होते की त्याला हवी होती तेवढी जुळी भावंडे सापडली. त्यांना बळी देऊन देवीला प्रसन्न करता येईल. परंतु ऐन वेळी तिघींच्या अंगात व्यंगे असल्याचे आढळले. आपल्या दासदासींना सावध करून तो गरुड रूपे तिळ्या बहिणींना घेऊन आकाशमार्गे निघून गेला. पुढे–]

उदयन अदृश्य रूपेच ते सर्व पाहून पुढे काय करायचे या विचारात पडला. भुयारातल्या घरात जाऊन पहावे, असा विचार त्याच्या मनात आला. परंतु जवळची भस्मे वगैरे तेथे कामाची नाहीत हे त्याला राजकन्यांनी सांगितले होते ते आठवले. तरी पाहूया तर काय होते ते असा विचार करून त्याने पाचोळयाचा ढिगारा बाजूला सारून पाहिले.

उदयनला तेथे भले मोठे भुयार व त्यात जाण्यासाठी जिना दिसला. तो एकेक पायरी उतरू लागला. दहा पायऱ्या उतरून गेल्यावर त्याचे अदृश्य रूप जाऊन सामान्य रूप आले. तरी तो थांबला नाही. आणखी दहा पायऱ्या उतरून गेला. परंतु त्यापुढे मात्र त्याचे पाऊल पडले नाही. जिन्याच्या पायथ्याला दोन सिंह त्याच्याकडे पाहून गुर-गुरत असलेले दिसले. त्याहून जास्त भयंकर

गोष्ट म्हणजे त्या सिंहांच्या गळ्याला बिळखा घालून दोन मोठे नागसाप फूत्कार सोडीत होते. ते पाहतांच तो उलट पावली मागे फिरला आणि भुयाराबाहेर येऊन त्याने त्याचे दार बंद केले. नंतर पाचोळ्याचा ढिगारा करून ठेवला. त्याला पुन्हा अदृश्य रूप प्राप्त झाले होते.

तेथून तो सरळ सरोवराच्या काठी आला. सरोवराच्या चारी बाजूला आगीचे वेष्टन करून ठेवलेले त्याला दिसले. राक्षसाचे दासदासी पाहारा देत उभे होते. विकलांग झालेल्या राजकन्यांना राक्षस उचलून घेऊन गेल्याचे उदयनला माहीत नव्हते. त्याने सरोवरातले हंस मोजून पाहिले तेव्हां अट्ठेचाळीस हंसाऐवजी त्याला फक्त पंचेचाळीसच हंस दिसले. तेव्हां तो विचारात पडला. तीन कमी असलेले हंस त्या तिघी राजकन्याच असल्या पाहिजेत व त्यांच्यावर कोणते तरी भयंकर संकट ओढवले असले पाहिजे असे त्याला वाटले. परंतु आतां काय करायचे? विचारलं तर सांगणार तरी कोण? अदृश्य रूप सोडून सामान्य रूपात तो दिसला तर राक्षस पाहरेकरी त्याला नक्कीच धरतील हे त्याला माहीत होते. निदान सरोवरात शिरून हंसरूपे काही माहिती काढता येईल म्हणावे तर विस्तवाचे कुंपण चारी बाजूला होते.

तिकडे राक्षस सुहासिनि, सुभाषिणी व सुकेशिनी या तिघां बहिणींना उचलून घेऊन गेला होता त्याने त्या तिघींना एका अरण्यात सोडले. त्याने तेथून निघून जाण्यापूर्वी त्यांना त्याच्या माया भवनाचे गुपित सांगता येऊ नये यासाठी त्यांना मुक्या करून टाकले. मुळातच त्या विकलांग झाल्या होत्या. आतां त्यांना बोलणेदेखील अशक्य होते. कपाळावर हात मारून त्या आपल्या भाग्याला दोष देऊ लागल्या. काय करावे, त्यांना सुचेना. त्या अरण्यातून कसे तरी बाहेर निघून जावे तर सुभाषिणीचे पाय गेलेले आणि सुकेशिनीचे डोळे गेलेले. त्यांना बाहेर घेऊन जाणे सुहासिनीला अशक्य वाटू लागले.

सुदैवाने त्या होत्या त्या बाजूला एक राजा शिकार करीत आला. त्याला राजकन्या दिसल्या. त्या अत्यंत सुंदर अशा राजकन्यांना विकलांग स्थितीत पाहून त्याला फारच आश्चर्य वाटले.

त्याने पुढे होऊन त्यांना मृदु शब्दात विचारले–"कोण तुम्ही? ह्या भयंकर अरण्यात कशा काय संचार करायला आलात?" परंतु राजकन्या मुक्या असल्या कारणाने काहीच बोलू शकल्या नाहीत. त्यांनी हाताने खुणा करून आपल्या त्या स्थितीचे वर्णन करून सांगण्याचा प्रयत्न केला.

राजकन्यांना त्या स्थितीत पाहून राजा म्हणाला–"म्हणजे तुम्ही मुक्या सुद्धा आहांतर!"

नंतर राजा त्यांना म्हणाला–"मुलींनो! तुम्ही थोर कुटुंबात जन्मल्यासारख्या दिसतां आहां. काहीतरी फार मोठे कारण असले पाहिजे तुमच्यावर हा घोर प्रसंग ओढायला! आतां तुम्ही भिण्याचे मुळीच कारण नाही. मी तुम्हांला बरोबर घेऊन जातो. तुम्ही आपल्या घरात जितक्या मोकळेपणी रहात आलात तितक्याच मोकळेपणी माझ्या किल्यात रहा. मी मालव देशाचा राजा आहे. माझे नाव प्रतापसिंह. कदाचित तुम्ही माझे नाव ऐकले असेल." असे म्हणत त्याने तिघींना धीर दिला.

राजाचे ते सहानुभूतीपूर्वक म्हटलेले गोड शब्द ऐकून राजकन्यांच्या चेहऱ्यावर आनंदाची छटा झळकली. राजाने त्यांना आपल्या घोड्यावर बसविले आणि तो स्वत: घोड्याबरोबर चालू लागला.

काही वेळाने त्या राजा तिळ्या विकलांग बहिणींना घेऊन आपल्या राजवाड्यात पोचला. त्याने आपल्या दरबारातल्या एका थोर पंडिताला बोलावून त्या तिघींचे आईवडील कोण, त्या कोठून आल्या असाव्या याचा शोध काढायला काही मार्ग आहे का विचारले.

त्या विद्वान पंडिताने बराच वेळ विचार केला आणि एक युक्ती करून पहावी असे ठरवून त्याने वाळू मागवून ती जमिनीवर पाटीसारखी पसरून ठेवून सुहासिनीला तिघी तेथे कोठून कशा आल्या आणि त्या कोण, कोणाच्या याविषयी लिहायला खुणेने सांगितले. सुहासिनीने डोळ्यात पाणी आणून खुणेनेच त्यांना लिहितां वाचतां येत नसल्याचे सांगितले. आपण किती सुंदर युक्ती काढली होती, परंतु ती सुद्धा फोल ठरल्याबद्दल तो विद्वान निराशासूचक डोके व हात हलवीत गप्प झाला. थोड्या वेळाने तो म्हणाला–

"महाराज! मी पुष्कळ विचार करून हा एक शेवटचा उपाय करून पहावा म्हणून प्रयत्न केला होता, परंतु तो सुद्धा फुकट गेला. याहून निराळा मार्ग मला आत्तां तरी सुचत नाही." असे सांगून तो विद्वान पंडित राजा त्यावर काय म्हणतो ते पाहू लागला.

राजाने त्या विद्वानाला निरोप दिला आणि दासींना बोलावून म्हणाला–"या तिघींना घेऊन जा. यांना कोणत्याही गोष्टीची उणीव भासू नये, याची काळजी घ्या. पापण्या डोळ्यांचे रक्षण करतात तशी सतत यांच्यावर नजर ठेवा."

तिघी सुखपूर्वक राजाच्या अंत:पुरात कोणत्याही प्रकारची फिकीर न करतां राहू लागल्या.

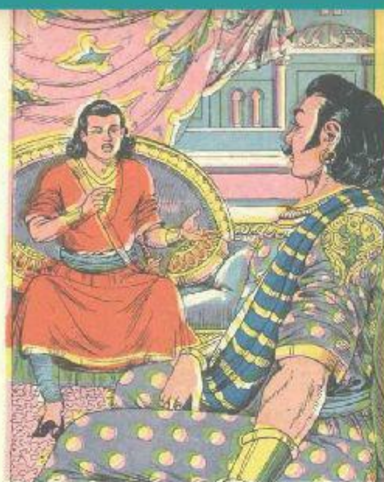
* * *

उदयन मागे श्रावस्ती नगरीला जात असतां त्याला कोणत्या तरी राजाच्या राज्यातून जावे लागले होते. तेथें त्याने अंजन लावून एका आंधळ्याला डोळस केले होते. ते पाहून त्या देशाच्या राजाने त्याला आपल्या दरबारात रहायला आग्रह केला होता. योगायोग की राजकन्यांना अरण्यातून आपल्या अंतपुरात आदरपूर्वक आणणारा राजा तोच मालव देशाचा राजा प्रतापसिंह होता.

वचन दिल्याप्रमाणे उदयन कधीतरी येईल, तेव्हां त्याच्या मदतीने या तिघींचे अंगवैकल्य दूर होईल, हा विचार राजकन्यांना त्या स्थितीत पाहिल्यापासूनच राजाच्या मनात आला होता.

अपेक्षेप्रमाणे बरोबर एका आठवड्याने उदयन आला. अगदी आपल्याला तो हवा होता तेव्हांच नेमका आलेला पाहून राजाला फार आनंद झाला. तो आतां आपल्या दरबारात कायम राहाण्यासाठी आला असावा, असे राजाला वाटले.

आलास? फार छान! तू केव्हां येतोस म्हणून मी वाट पहात होतो. तू यायला हवा होतास बरोबर त्यावेळीच आलास. फार आनंद वाटतो आहे मला. तू ज्या कामासाठी गेला होतास ते पुरे झाले का?" राजाने विचारले.

उदयन म्हणाला–"महाराज! माझ्या शिरावर ज्या कामाची जबाबदारी आहे, ते काम अद्याप पुरे झाले नाही. म्हणून आपले सहाय्य मिळेल या आशेने आलो आहे.

"माझी मदत? काय बुवा? नि:संकोच माग! कोणत्याही प्रकारची मदत असू दे, मी ती करायला तयार आहे." राजा म्हणाला.

तेव्हां उदयनने स्वत:विषयी, आपल्या दोघां भावंडांविषयी सर्व राजाला सांगितले आणि एकाएकी अदृश्य झालेल्या राजकन्यांच्या शोधार्थ असल्याचे सांगितले. त्याने त्याच्याजवळ असलेल्या भस्मांचे व अंजनांचे वर्णन देखील थोडक्यात सांगितले.

सर्व ऐकून घेतल्यावर राजाने विचारले– "तर मग, माझ्याकडून तुला कोणत्या तऱ्हेच्या मदतीची अपेक्षा आहे?"

"आपल्या दरबारी चित्रकाराला एकदां माझ्याबरोबर पाठवू शकाल का? आम्ही दोघे एका आठवड्यात परत येऊ." उदयन म्हणाला.

राजाने होकार देत चित्रकाराला बोलाविले आणि उदयनची व त्याची ओळख करून देऊन त्याच्याबरोबर त्याला जायला सांगितले. दुसऱ्याच दिवशी दोघे राक्षसाच्या मायाभवनात दाखल झाले. त्याने तेथे चित्रकारावर व स्वत:वर अदृश्य होण्याचे भस्म टाकले. दोघे अदृश्य रूपे सरोवराच्या काठी काही दिवस राहून मालव देशात परत जायला निघाले.

बरोबर एका आठवड्याने उदयन व चित्रकार मालव महाराजांच्या महालात पोचले. चित्रकाराने काढून आणलेली चित्रे क्रमाने पहात उदयनकडे पहात राहाला, मध्येच एक चित्र पाहून तो थांबला व ते चित्र उदयनच्या जवळ ठेवून पहात म्हणाला–"ठीक! हे तुम्हांला बरोबर दिसते आहे. हा वेष करून तुम्ही गेलात तर तुम्हांला कोणी ओळखू शकणार नाही."

"बरोबर म्हणता आहां!" उदयन आनंदाने म्हणाला. त्यानंतर लगेच चित्रकाराने उदयनला त्या चित्रातल्या राक्षसासारखी वस्त्रे घालून त्याला आरशात पहायला सांगितले. उदयनने आपले रूप व वस्त्रे त्या चित्राशी जुळवून पाहिली व आपण आतां राक्षसाच्या नोकरासारखे दिसू लागल्याची खात्री करून घेतली. नंतर दुसऱ्याच दिवशी राजाचा निरोप घेऊन तो मायाभवनाजवळच्या सरोवराकडे निघाला.

उदयनने सरोवराच्याकाठी पोचल्याबरोबर आपल्याजवळच्या भस्मांजनांसाठी सवयीप्रमाणे कपड्याच्या खिशात चाचपून पाहिले. परंतु भस्म नव्हते. आता काय करायचे, असा विचार थोडा वेळ केल्यावर उदयन धावरून गेल्याशिवाय काळोख पडेपर्यंत कोणाच्या दृष्टीस न पडतां एका झुडपाआड लपून बसला.

संध्याकाळ झाल्यावर चांगला काळोख पडला. राक्षसाच्या नोकरांचाकरांपैकी आणखी काहीजण सरोवरानजीक आले आणि त्या वेळेपर्यंत पाहारा देणाऱ्यांना विश्रांतीसाठी पाठवून त्यांच्याजागी पाहाऱ्याला बसले. पाळी संपवून आलेले नोकरचाकर भुयारातल्या घरात एक एक करून जाऊ लागले. अगदी शेवटचा नोकर आत प्रवेश करण्यापूर्वी उदयन चातुर्याने त्याच्याबरोबर आत शिरला.

आपले सोंग उघडकीला आलं तर मरणच हे ओळखून उदयन मनात भीतच होता. परंतु दैवयोगानें त्याचे ते सोंग कोणी ओळखू शकला नाही व सर्व सुरळीत झाले. कारण उदयनचा वेष पाहून तो आपल्या पैकींच एक आहे असे इतर नोकरांना वाटले. म्हणून कोणताही प्रसंग त्याच्यावर आला नाही.

या खेपेस उदयन सर्व पायऱ्या उतरून त्या सिंहांच्या अगदी जवळून पुढे निघाला. आपण इतर पाहरेकऱ्यांच्या घोळक्यात त्यांच्याच सारखे कपडे घालून जात असल्याने सिंह आपल्याला ओळखू शकणार नाहीत असे त्याला वाटले होते. परंतु सिंहांनी नव्या माणसाला तत्क्षण ओळखले आणि उदयनवर तुटून पडले आणि त्याला ठार करण्याच्या बेतात होते.

त्याच वेळी उदयन किंकाळी फोडून खाली पडला.

ते पाहून इतर राक्षस नोकर धावले व आपल्या तलवारीच्या एकेका वाराने त्यांनी सहांना ठार केले. नंतर उदयनला घेऊन जाऊन सर्व त्याच्या चारी बाजूला घोळका करून उभे राहाले. "आपल्यालाच खायला धावले का हे? मस्ती चढली होती बेटयांना! चांगली शिक्षा मिळाली गुलामांना!" असे म्हणत सर्वांनी सिहांना ठार करणाऱ्यांची पाठ थोपटली.

नंतर त्यांनी उदयनला मलमपट्टी वगैरे केली आणि आपल्या पाळीच्या वेळेला जाण्यापूर्वी उदयनला सहानुभूती दर्शवीत म्हणाले–"मित्रा! तुझी तब्येत ठणठणीत चांगली होईपर्यंत दोन दिवस तू येथेच विश्रांती घे. तोपर्यंत पाहाऱ्याचे काम आम्ही पाहून घेतो."

तेव्हां उदयन म्हणाला–"आणखी एक कृपा कराल का? मला जागचे हालतां येणार नाही. म्हणून माझ्या खाण्यापिण्याची व्यवस्था करून ठेवा आणि मग जा. तुम्हांला पुण्य लागेल."

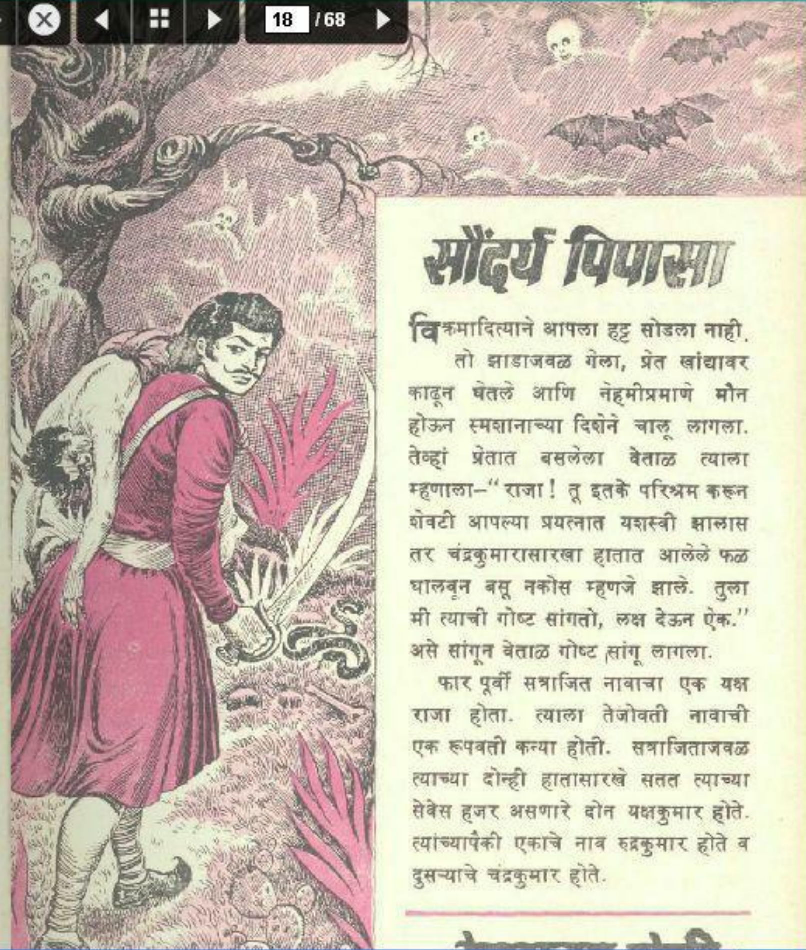
त्याला होकार देऊन त्यांनी पाहाऱ्याला जाण्यापूर्वी उदयनसाठी मांस, पेये वगैरे आणून ठेवली. आणि सर्व निघून गेले.

उजाडले, आणि दिवसपाळीच्या पाहरेकऱ्यांनी रात्रपाळी करणाऱ्यांना सोडविले. काही वेळाने रात्रपाळीचे लोक उदयनजवळ आले व म्हणाले–"तू मोठा भाग्यशाली आहेस बाबा! म्हणून वाचलास!" रात्रभर पाहारा देत राहल्यामुळे थकून गेलेले सर्व पाहरेकरी जमिनीला अंग लागतांच घोरू लागले.

मध्यरात्रीच्या सुमारास राक्षस आला. पायऱ्या उतरत असतांच जिन्याच्या पायथ्याशी दोन्ही सिंह मरून पडलेले त्याला दिसले. त्याला भयंकर राग आला. "हे कोणाचे काम? बोला!" म्हणून मोठमोठ्याने ओरडू लागला आणि उदयन पडून होता त्या जागी आला.

(क्रमशः)

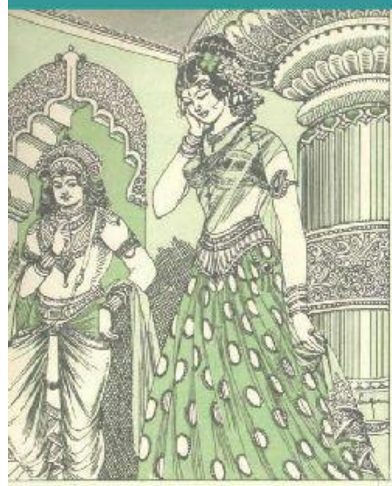

सौंदर्य पिपासा

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मौन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा! तू इतके परिश्रम करून शेवटी आपल्या प्रयत्नात यशस्वी झालास तर चंद्रकुमारासारखा हातात आलेले फळ घालवून बसू नकोस म्हणजे झाले. तुला मी त्याची गोष्ट सांगतो, लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

फार पूर्वी सत्राजित नावाचा एक यक्ष राजा होता. त्याला तेजोवती नावाची एक रूपवती कन्या होती. सत्राजिताजवळ त्याच्या दोन्ही हातासारखे सतत त्याच्या सेवेस हजर असणारे दोन यक्षकुमार होते. त्यांच्यापैकी एकाचे नाव रुद्रकुमार होते व दुसऱ्याचे चंद्रकुमार होते.

सत्राजिताचे रुद्रकुमारावर फार प्रेम होते, कारण तो त्याची मनोभावाने सेवा करी. कारण सत्राजिताचे कन्या तेजोवती होती. सत्राजिताची तिच्यावर फार प्रेम होते. सत्राजिताची सेवा करून त्याला खूष केले तर तो तिच्याशी आपले लग्न करून देईल असे रुद्रकुमाराला वाटे. परंतु त्याला तेवढे सौंदर्य प्राप्त नव्हते. तसा तो फार पराक्रमी देखील नव्हता. परंतु चंद्रकुमारात ते दोन्ही गुण मोठ्या प्रमाणात होते. तेजोवती त्याच्या सौंदर्यावर भाळली होती. लग्न करायचे तर त्याच्याशीच असे तिला वाटे. सत्राजितावरच्या स्वामिभक्तीमुळे चंद्रकुमार त्याची फार सेवा करी. तेजोवतीचे प्रेम कोणावर आहे ते तो चांगले ओळखत असे. म्हणून रुद्रकुमाराला तिचा हात मिळणार नाही, याबद्दल त्याला वाईट वाटे.

सत्राजित मुलीच्या विवाहासाठी योग्य वर पहात असल्याचे कळतांच रुद्रकुमाराने आपल्या धन्याला भेटून मनातली इच्छा व्यक्त केली. सत्राजितला फार आनंद झाला. त्याने तेजोवतीला त्याच्याशी लग्न करून घ्यायला सल्ला दिला.

परंतु तिला त्याच्या सारख्या रूप रंग नसलेल्या तरुणाशी लग्न करावायचे नव्हते. पण तसे स्पष्ट सांगणे उद्धटपणाचे होईल या विचाराने ती वडिलांना म्हणाली– "बाबा! माझ्याशी लग्न करण्याची इच्छा असणाऱ्याने एक अट-पूरी केली पाहिजे."

"ऐकू दे तरी ती अट." सत्राजितने तिला विचारले.

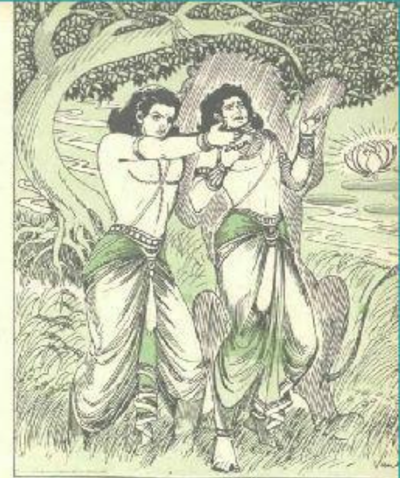
"गंधर्ववनात एक सरोवर आहे. त्यांत सुवर्ण कमळे आहेत. त्याचा रस पिऊन व सर्वांगाला लावून घेणाऱ्याचे सर्व रोग बरे होतात व त्याला कधी कोणताही आजार येत नाही. याशिवाय त्याला गंधर्वतुल्य नैसर्गिक सौंदर्यलाभ होतो. गंधर्वांवर विजय मिळवून ते कमळ आणणाऱ्याशीच मी विवाह करीन." तेजोवती म्हणाली.

सत्राजितने आपल्या दोघां सेवकांना ती परीक्षा देण्यास प्रोत्साहित करून पाठविले. दोघे गंधर्व लोकात जायला निघाले. चंद्रकुमार शूर व साहसी होता. तो वाटेत आलेल्या सर्व संकटांना हसतहसत तोंड देऊन आपल्या गम्य स्थानी म्हणजे गंधर्वांच्या त्या सरोवराच्या काठी येऊन पोचला. सरोवरात सुवर्ण कमळे पाहून तो एक कमळ तोडून आणण्यासाठी पाण्यात उतरला.

दुसऱ्या क्षणाला त्याला पाठीमागून कोणीतरी येत असल्यासारखे वाटले. तेथे अदृश्य रूपे असलेल्या एका गंधर्वाने सिंहाचे रूप घेऊन मोठ्याने गर्जना करीत चंद्रकुमारावर उडी मारली. चंद्रकुमाराने दोन्ही हातांनी त्याची नरडी धरून दाबली. जीव कंठाला आल्यावर गंधर्व स्वस्वरूपात प्रकट होऊन गयावया करीत पाय धरून माफी मागू लागला.

चंद्रकुमाराने येण्याचे कारण सांगितल्यावर त्या गंधर्वाने सरोवरातील एक सुवर्ण कमळ आणून दिले. ते कमळ मिळाले त्या वेळी काळोख पडू लागला होता. म्हणून चंद्रकुमाराने रात्रभर शेजारच्या एका गुहेत रात्र काढण्याचे ठरविले.

थोडी रात्र उलटल्यावर चंद्रकुमाराला एक सिंहगर्जना ऐकू आली. तो धावत सरोवरावर गेला तेव्हां तेथे त्याला एका

पाडल्याचे दिसले. तो बिचारा जमिनीवर तडफडत होता.

लगेच चंद्रकुमाराने रुद्रकुमाराला उचलून गुहेत आणले आणि आपल्या जवळच्या सुवर्ण कमळाचा रस त्याच्या सर्वांगाला चोळला आणि आश्चर्य म्हणजे रुद्रकुमाराला गंधर्वासारखे सौंदर्य लाभले. त्याने चंद्रकुमाराचे आभार मानले.

दोघे सुवर्ण कमळाशिवायच रिकाम्या हाताने परतले. तरी तेजोवतीने वडिलांच्या इच्छेप्रमाणे रुद्रकुमाराशी विवाह करून घेतला.

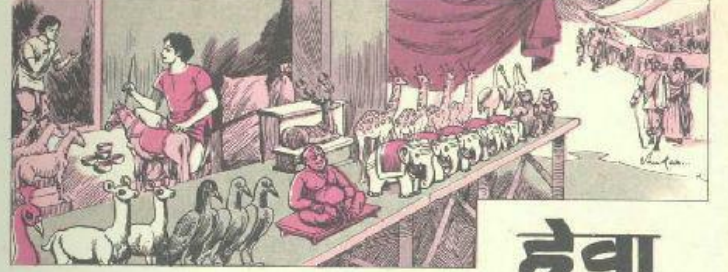
येथवर गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले–

रुद्रकुमाराशी विवाहास तयार झाली यात नवल नाही. परंतु चंद्रकुमाराने एवढे कष्ट सहन करून मिळविलेले यश रुद्रकुमारासाठी खर्ची कां घातले? दोघे तेजोवतीने घातलेली अट पुरी करायला गेले होते ना? मुळात तेजोवतीने चंद्रकुमाराशीच लग्न करावयाचे ठरविले असल्याचे न सांगता ती अट घालावीच कां? या शंकाचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील."

विक्रमादित्य म्हणाला—"रुद्रकुमारानेच नाही का सत्राजिताला तेजोवतीशी लग्न करून द्यायला विचारले होते? चंद्रकुमारने नव्हते विचारले तसे. त्या दोघांपैकी पाहिजे त्याचे वरण कर, असे बाप म्हणाला असता तर तेजोवतीने चंद्रकुमाराला वरले असते. परंतु लग्न करण्याची इच्छा स्वतः व्यक्त करणाऱ्याशी ती लग्नाला तयार नसल्याचे कसे म्हणणार? म्हणून तिने ती अट घातली. चंद्रकुमार त्या चढाओढीत भाग घेईल व ती अट पुरी करील व रुद्रकुमार हारेल, याची तिला खात्री होती. चंद्रकुमार सुवर्ण कमळाच्या रसाने आणखी जास्त रूपवान होईल असे तिला वाटत होते. परंतु तिचा तो हेतू पूर्ण न होण्यास कारण चंद्रकुमारच झाला. सत्राजिताच्या आज्ञेने तो त्या चढाओढीत उतरला होता, तेजोवतीच्या इच्छेने व प्रेमामुळे नाही. रुद्रकुमाराचा त्याने हेवादेखील केला नाही, रुद्रकुमाचे तेजोवतीवर जिवापेक्षा जास्त प्रेम असल्याची गोष्ट चंद्रकुमाराला माहीत होती. त्या दिवशी रात्री तो गुहेत थांबला तेसुद्धा कदाचित् रुद्रकुमाराच्या नशिबात काय आहे हे पाहण्यासाठी असेल! म्हणून चंद्रकुमाराने मिळविलेले यश त्याच्या पदरात पडले नाही. त्याने त्याचा सदुपयोगच केला."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य होऊन पुन्हा झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

हेवा

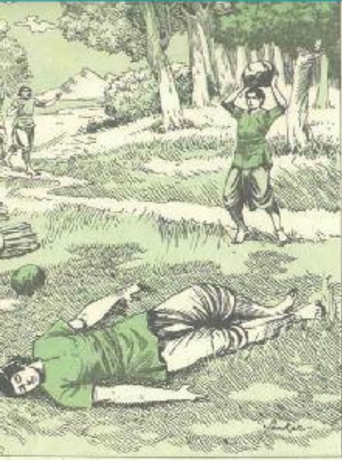
फार पूर्वी रामपूर नावाच्या गावी चित्रे करणारा एक सुप्रसिद्ध कारागीर रहात असे. त्याला रामदत्त व सोमदत्त नावाचे दोन मुलगे होते. दोघे वयात आल्यावर वडील वारले. तोपर्यंत सोमदत्ताने बापाकडून चित्रे कशी करायची हे चांगले शिकून घेतले होते. बापाचे दुकान तोच उत्तम प्रकारे चालवू लागला होता. त्याच्या मिळकतीवरच कुटुंबाचा उदर निर्वाह चांगल्या प्रकारे चाले.

दुसरा मुलगा सोमदत्त चित्रे तयार करणे शिकला नाही. त्याचे लक्ष विद्याभ्यासाकडे जास्त होते म्हणून तो विद्याभ्यास करू लागला. सोळाव्या वर्षापर्यंत त्याने गावातल्या विद्वानांजवळ शिकून घेतले. धाकट्या भावाच्या मनात पुढे विद्याभ्यास चालू ठेवण्याची इच्छा असल्याचे ओळखून रामदत्ताने त्याला मथुरेला जगन्नाथ पंडित नावाच्या एका विद्वानाकडे पाठविले.

जगन्नाथ पंडिताकडे शिष्यवर्ग मोठा होता. परंतु सोमदत्ताने आपल्या सर्व सहपाठ्यांत सर्वांत हुशार म्हणून नांव मिळविले. म्हणून त्याच्या मनात थोडा गर्व व अहंकार वाढला.

मध्यंतरी जगन्नाथ पंडिताकडे शिकायला आनंद नावाचा एक नवीन शिष्य आला. तो कुशाग्रबुद्धीचा व सुस्वभावाचा व गोड विद्यार्थी होता. सर्व त्याचा आदर करू लागले.

आनंद सर्वप्रकारे आपल्याहून हुशार असल्याचे व सर्वांच्या आदराला पात्र होऊ लागल्याचे पाहून सोमदत्ताच्या मनात हेवा उत्पन्न झाला. एके दिवशी सोमदत्त आनंदच्या गळ्यात गळा घालून त्याला इतर सहपाठ्यांपासून दूर जंगलात एका निर्जन

स्थानी घेऊन गेला. त्याने आनंदच्या पायाला पाठीमागून जोराने लाथ मारून जमिनीवर उताणा पाडले व जवळच एक मोठा दगड दिसला तो उचलून आनंदच्या डोक्यात घालीत म्हणाला–"आजपासून माझ्या वाटेवरचा काटा दूर झाला."

इतक्यात दूरून काही शिष्यांनी ओरडून म्हटले–"थांब रे! कोठे निघालास? काय झाले?" ते धावत जवळ आले.

परंतु सोमदत्ताने तो दगड उचलून दूर फेकला व अंगातली सर्व शक्ती एकवटून तेथून पाय काढला.

घाबरलेल्या अवस्थेत घरी आलेल्या धाकट्या भावाला पाहून रामदत्ताने विचारपूस केली. "काय रे झाले असे घाबरायला? तुझा विद्याभ्यास संपला का?" त्याने विचारले.

सोमदत्ताने आपल्या वडील भावाला घडलेले वृत्त काही लपवालपवी केल्याशिवाय जसे होते तसे सांगितले. सर्व ऐकून घेऊन रामदत्ताने सोमदत्ताला सहानुभूती दाखवून शांत केले.

काही काळ लोटल्यावर कोठून तरी एक नवीन माणूस रामपूरला आला व त्याने रामदत्ताच्या दुकानासमोरच एक चित्रांचे दुकान काढले. नवीनासमोर जुन्याला कोण विचारतो. रामदत्ताचे सर्व गिऱ्हाईक नव्या दुकानातली चित्रे विकत घेऊन जाऊ लागले. परंतु काही काळ गेल्यावर लोकांचे डोळे उघडतील असे सोमदत्ताला वाटले.

त्याच्या भावाने केलेली चित्रे चांगली नाहीत असे लोकांना वाटू लागल्याचे सोमदत्ताच्या कानावर आले. नवा चित्र करणारा हुशार असू शकेल, परन्तु त्याने केलेली चित्रे आपल्या भावाच्या चित्रापेक्षा जास्त चांगली असतात हे मानायला सोमदत्ताचे मन मानेना.

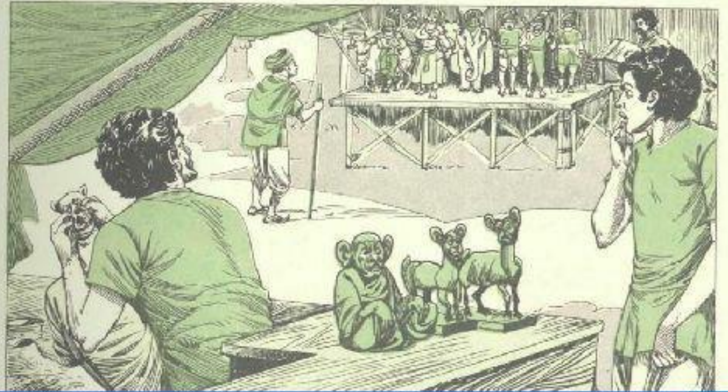
एके दिवशी सोमदत्त घरून आपल्या भावाच्या दुकानाकडे जात असतां एक जण समोरच्या दुकानदाराकडून काही चित्रे विकत घेऊन समोरून येत असलेला भेटला. त्याने त्या माणसाला विचारले–"ही चित्रे कोठून हो विकत घेतलीत?"

"एक नवीन दुकान निघाले आहे ना? त्या दुकानात घेतली." तो मनुष्य म्हणाला.

सोमदत्ताने ती चित्रे हातात घेऊन पाहिली. ती त्याच्या भावाच्या चित्रांसारखीच, जणुकाही त्यानेच केल्यासारखी दिसली. लोक या नव्या दुकानाकडे कां वळले हे सोमदत्ताला कळेना.

तो दुकानात पोचला तेव्हां रामदत्त नवीन चित्रे तयार करीत होता. त्याचे हात कामात गुंतले होते खरे, परंतु त्याची दृष्टी समोरच्या दुकानात चित्रे खरेदी करणाऱ्यांवर होती. त्याचे चित्त हातातल्या कामावर नसल्याचे सोमदत्तला दिसत होते. त्याच्याजवळ काही चित्रे ठेवलेली होती. ती सर्व विकृत दिसत होती. रामदत्ताचे हात थरथर कापत असावेत से सोमदत्ताला वाटू लागले. त्यामुळेच चित्राची अशी स्थिती झाली असावी. सोमदत्ताला आयुष्यात निराशा वाटू लागली ती बरोबर असल्याचे वाटले.

रामदत्त सोमदत्ताकडे पाहून विचारू लागला–"काय रे, कोणी आपल्या दुकानाकडे वळत नाही हे पाहून तुला वाईट वाटते आहे का? पण हे किती दिवस चालणार? मी पाटलाचे हात गरम करून त्या दुकानदाराला गावाबाहेर हाकलून लाववितो. पहा तर! त्यानंतर लोकांना आपल्या दुकानात यावेच लागेल."

नव्या माणसाच्या प्रतिस्पर्धेमुळे आपल्या एवढ्या सुशील भावाचे एवढे मन पालटले, म्हणून त्याच्या हातून चांगली चित्रे होत नाहीत, असे सोमदत्तला वाटले. दुसऱ्या क्षणाला कोणीतरी त्याच्या थोबाडीत मारल्यासारखे त्याला भासले. लगेच तो उठला आणि सरळ मथुरेला गेला.

जगन्नाथ पंडिताचे पाय धरून त्याने त्यांची क्षमा मागितली व आपली सर्व चुकी कबूल करून पुढे शिकविण्यास विनंती केली. आनंदच्या मनांत सोमदत्ताविरुद्ध वैरभावना मुळीच नव्हती. दोघांची परस्पर मैत्री वाढली. पुढे काही वर्षांनी आपला विद्याभ्यास पूर्ण करून सोमदत्त आपल्या गावी परत आला.

आपला धाकटा भाऊ सर्व विद्याभ्यास पूर्ण करून एक पंडित होऊन घरी परतलेला पाहून रामदत्ताने विचारले–"विद्याभ्यास सोडून तू आला होतास आणि मग पुन्हां कसा काय शिकायला गेलास रे?" तेव्हां सोमदत्त म्हणाला–"मी आयुष्यात बोध होईल अशी एक गोष्ट शिकलो. आपल्याहून कोणी थोर, हुशार व परिश्रमी आहे हे पाहून त्याचा हेवा वाटणे मनुष्य स्वभाव आहे. परंतु तो हेवा जर आपण सन्मार्गी लावला आणि परिश्रम केले तर आपला उद्धार होऊ शकतो. परंतु हेवादावा ठेवून क्रोधाने आपण दुसऱ्याचे बरे वाईट करायला निघालो तर आपलंच अहित होते. मी आनंदाच्या द्वेषाने त्याला ठार करायला निघालो होतो. परंतु त्या प्रयत्नात स्वत:चेच नुकसान करून घेतले. मला ही चूक तुझ्या उदाहरणावरून कळली. समोरच्या दुकानदाराने केलेली चित्रे चांगली नव्हती. तुला त्यांच्याहून चांगली करता आली असती. परंतु......"

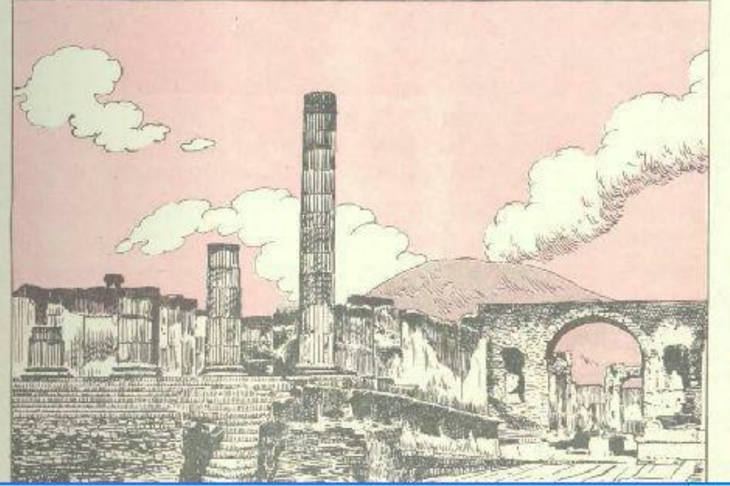
रामदत्त स्मित करून म्हणाला–"बाबा रे! तुझे डोळे उघडावे म्हणूनच मी ते सर्व नाटक केले होते. तो समोरचा दुकानदार शेजारच्या गावचा माझा मित्रच होता व त्याच्या दुकानात ठेवलेली सर्व चित्रे मीच केलेली होती."

१६५. प्राचीन रोमन नगरे

इ. स. ७९ मध्ये व्हेसुव्हिअस हा ज्वालामुखी लाव्हा ओकू लागला तेव्हां पॉम्पे व हर्क्युलिनियम् नावाची दोन नगरे त्याच्या खाली बुडाली. त्यांच्या दुर्दैवाची कथा त्या काळाच्या लोकांना चांगली माहीत होती. परंतु त्यानंतर १८व्या शतकापर्यंत त्या नगरांचा पत्ताच कोणाला नव्हता. इ. स. १७१० मध्ये विहीर खणण्याचे काम चालू असतां एका शेतकऱ्याला हर्क्युलिनियम् नगराचा अचानक शोध लागला. लोकांचे विशेष करून इतिहास संशोधनाचे कार्य करणाराचे औत्सुक्य वाढले. पुढे जास्त शोधार्थ खोदकाम झाल्यावर दोन्ही नगराचा शोध लागला. आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे ही नगरे व त्यांतील शिल्पकला सुरक्षित राहली.

हर्क्यूलिनियम् नगरात सर्वात प्रथम शोध लागला तो महाल ज्यूलियस सीझरच्या सासऱ्याचा आहे. ती एक भव्य इमारत आहे. समोर व जी कोरलेली चित्रें दिसत आहेत ते पॉम्पे नगरातील ज्युपिटरचे देवालय आहे. मागच्या बाजूला रात्रंदिवस धूर, राख व वाफ ओकणारा व्हेसुव्हिअस पर्वत दिसत आहे.

जिवावरचे संकट टळले

"तू कालीमातेच्या लाडक्या रघूबरोबर युद्ध करणार, नाही का रे?" असे म्हणत चोरांच्या सोनेरी टोळीचा नायक रघू याने आपली तलवार खेडूत तरुण अजित याच्या पाठीला टेकीत विचारले.

हातपाय रानटी लतावेलींनीं बांधलेले होते, म्हणून अजित काहीच बोलला नाही.

"हे चरबी चढलेले डोके तलवारीच्या एका वाराने उडवू का काय म्हणतोस दादा?" एका अनुयायाने रघूला विचारले.

"नको, नको, चुकूनसुद्धां तसं काही करू नकोस. येत्या अमावास्येला शनिवार आहे ना, तो एक पर्वदिन आहे. कालीमातेने स्वत: होऊन याचा बळी घेण्यासाठी याला इकडे पाठविले आहे. हा ब्राह्मणही आहे. याच्या सारख्याचा बळी आपण तिच्या चरणी वाहिला तर ती कालीमाता आपल्यावर खूष होईल." असे म्हणत तो अट्टल चोर तेथून निघून गेला. अजितला एका झोंपडीत बांधून ठेवण्यात आले आणि चार चोर पहाऱ्याला उभे राहले.

अजित आपल्या गावच्या काही खेडुतांबरोबर पुरी यात्रेला निघाला होता. त्या काळात आगगाड्या नव्हत्या. म्हणून दहा-वीस मिळून पायी प्रवास करीत. जंगलांतून व डोंगराळ प्रदेशातून प्रवास करतांना श्वापदांचा व चोरांचा त्रास होत असे. एकेका पैशासाठी लोक कोणाचा जीव घ्यायला मागे पुढे पहात नसत.

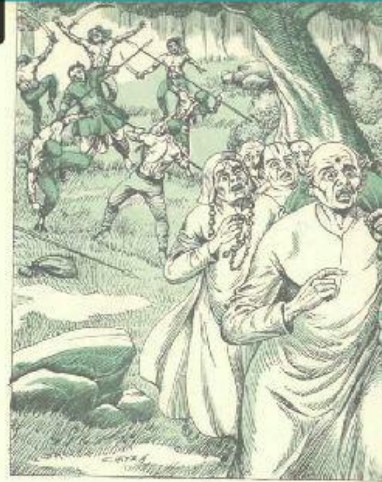
अजितबरोबरच्या यात्रेकरूंचे प्रयाण आतापर्यंत निर्विघ्न पार पडले. गावी पोचायला फक्त तीन दिवसांचा प्रवासच उरला होता. परंतु एकाएकी एका सोनेरी टोळीने त्यांच्यावर हल्ला केला. त्या सोनेरी टोळीचा नायक रघू होता.

अजित लाठी फिरविण्यात पटाईत होता. त्याने लाठी फिरवीत चोरांच्या टोळीला सुमारे अर्धा पाऊण तास एक पाऊल ही पुढे टाकू दिले नाही. चोर सहा जण होते व त्यांच्या हातात तलवारी व भाले होते. परंतु त्या सर्वांना त्याने एकट्याने अडविले होते. त्याच्या बरोबरचे साथी यात्रेकरू एका सुरक्षित स्थानी पळून गेले होते.

अजित एकटा होता. दमला व शेवटी अगदी दमून भागून खाली पडल्यावर चोरांनी त्याचे हात पाय बांधले आणि त्याला आपला नायक रघू याच्याकडे नेले.

आपण आतां जगत नाही हे अजितने रघूच्या बोलण्यावरून ओळखलेच होते. तरी त्याने आशा सोडली नाही. आपल्याला त्यांनी कालीमातेच्या चरणी ठार केले तरी आपण आपल्या साथी यात्रेकरूंना वांचवू शकलो, या गोष्टीचा त्याला आनंद झाला.

त्याला झोप लागेना. मध्य रात्रीच्या सुमारास त्याची झोप मोडली. चोरांच्या हातातून सुटण्याचा काही मार्ग आहे का, तो विचार करू लागला. त्या झोपडीला एकच एक खिडकी होती. खिडकीला लोखंडी गज होते. ते गज जागचे हालत नव्हते. खिडकीतून त्याने बाहेर पाहिले. अंधुक चांदणे पडले होते. त्याला चार चोर

तलवारी घेऊन पाहरा देत असलेले दिसले. जीव वांचण्याची आशा उरली नाही.

उजाडू लागले. त्याबरोबर जगण्याची आशा त्याच्या मनात उदयास येऊ लागली. खिडकीतून त्याने बाहेर पाहिले. पक्षांची किलबिलाट चालू होती. त्याला बाहेर लाल जास्वंदीची फुले दिसत होती. डाव्या बाजूला एक लिंबाचे झाड होते. झाडाला खूप लिंबे लागली होती. लिंबाची एक डाहाळी खिडकीला चिकटलेली होती.

ती पाहून त्याला एक युक्ती सुचली. आपला जीव नक्कीच वांचणार असे त्याला वाटले. त्याला थोडी जादू व मंत्रतंत्र

पाहण्याचा उत्साह त्याच्या मनात वाढला. त्याचा मामा कंदमुळे व रसायने यांच्या मदतीने जादूचे अनेक प्रयोग करून दाखवीत असे. त्याच्याबरोबर बरेच दिवस राहल्यामुळे अजितनेदेखील काही जादूचे प्रयोग शिकून घेतले होते.

अजितने मनातली भीती काढून टाकली. स्वत:ला वाचविण्यासाठी प्रयत्न करून पहायचे ठरवून त्याने ती युक्ती कशी यशस्वी होईल याचा पूर्ण विचार केला.

अमावास्येचा शनिवार आला. चोर आपल्या दैवताला प्रसन्न करण्यासाठी तयारीला लागले. शनिवारी उजाडताच रघू आला. म्हणाला–

"मुला! तुझे धैर्य आणि साहस खरोखरच वाखाणण्यासारखेच होते रे! तुझी लाठी पाहून मी तर थक्कच झालो होतो. त्यात तुझी बरोबरी कोणी करू शकणार नाही. तू जिवंत राहला असतास तर तुझा आम्हांला किती उपयोग करून घेता आला असता. पण तुझं मरण आतां टळत नाही. ती कालीमातेची आज्ञा आहे. तिला तुझे रक्त हवं आहे. तुझं डोकं तिला अर्पण करणार आहे. तिनेच तुला तुझा बळी घेण्यासाठी या अरण्यात आणलं. तू ही त्या कालीमातेचीच इच्छा आहे!"

अजित अत्यंत आवेशपूर्ण शब्दात म्हणाला–"ते अशक्य! रघू, तुला कदाचित माहीत नसेल, मी कालीमातेचा एक मोठा भक्त आहे. तिने मला इकडे बोलाविले ते मरायला नव्हे, तुझ्यात जी पशुवृत्ती आहे ती निर्मूल करण्यासाठी!"

"रघू "हा हा हा!" करून जोराने हसला व म्हणाला–"बराच वस्ताद दिसतोस की! जिभेची वटवट बंद कर. तुझी जीभ मी छाटून टाकली असती. परंतु तू विकलांग होशील. मग तुझा बळी दिला तर ते मातेला खपणार नाही."

"रघू! मी बोलतो आहे ती तुला वटवट वाटली का रे! तू सावध व्हायला अजून संधी आहे. आपला हा क्रूरपणा सोड. दुसऱ्याचा माल चोरून न्यायचे सोड. ही पापाची वाट सोड. मी पुन्हां पुन्हां सांगतो. कालीमातेने मला स्वप्नात दर्शन देऊन सांगितले की मी तिचा खरा भक्त असेन तर तुझ्या सारख्या तिच्या भक्ताला सन्मार्गावर आणण्याची जबाबदारी घेतली पाहिजे. तू तिच्यासमोर जे बळी दिलेस ते घोर कृत्य तिला मुळीच आवडले नाही." अजित म्हणाला.

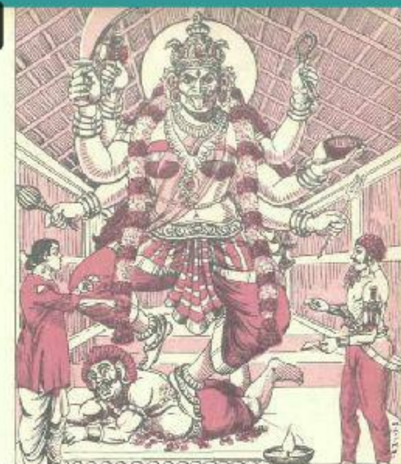
"तू कालीमातेचा भक्त आहेस, हे साबित करून दाखविशील काय?" रघूने विचारले.

"हो, दाखवीन!" अजित म्हणाला.

"कसं काय?" रघूने विचारले.

"त्याला तशी मोठी सामग्री नको. एक सामान्य वस्तूच हवी आहे." असे म्हणत अजितने त्या झोपडीत पडलेला एक चुरगळलेला पांढरा कागद उचलला. त्याने त्या कागदाचे फाडून दोन तुकडे केले. त्याने एक तुकडा आपल्याजवळ ठेवून घेतला आणि दुसरा रघूला देत म्हणाला– "हे पहा, रघू! आतां मला देवीच्या देवळात घेऊन चल. तीच जागा बरोबर होईल ही गोष्ट साबीत करून दाखवायला."

अजितला पुन्हां वेलालतांनी छान बांधून घेऊन कालीच्या देवळात रघू व त्याचे

साथीदार घेऊन गेले. त्याच्या मागे पुढे सशस्त्र चोर चालत होते.

अजितने देवळात पोचताच देवीला साष्टांग नमस्कार केला.

नंतर तो म्हणाला–"रघू! देवीच्या पायावर वाहलेल्या जासवंदीच्या फुलापैकी एक घेऊन त्यातले अर्धे आपल्याजवळ ठेवून घे. मी तुला दिलेला कागदाचा तुकडा जमिनीवर अंथरून त्यावर ते फूल चोळ. माझ्या कागदावर सुद्धां मी चोळतो. मी कालीचा खरा भक्त असेन तर माझ्या कागदाला तांबडे डाग पडतील व तुझ्या कागदाला निळे डाग पडतील. जय भवानी! आता कागदावर चोळ!"

रघूने जासवंदीच्या पाकळ्या दोन्ही कागदाच्या तुकड्यांवर चोळल्यावर त्याच्या तुकड्यांवर तांबडे डाग दिसले. ते पाहून रघूचे व त्याच्या साथीदार चोरांचे एकदम डोळे उघडले.

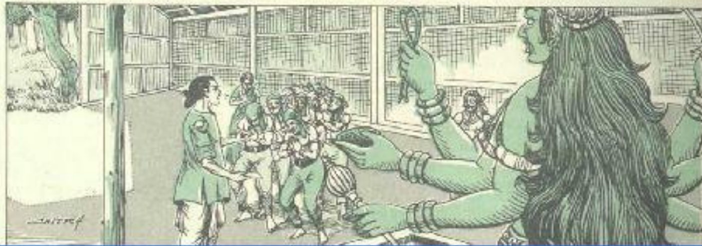
"जय भवानी कालीमाते!" अजितने जयघोष केला.

चोरांनी त्याच्या सुरात सूर मिळवून कालीमातेचा जयजयकार केला आणि अजितचे पाय धरून त्याची क्षमा मागू लागले. म्हणाले–"गुरू! आम्हांला वांचवा! आम्ही पापी आहो. आमच्या हातून न कळत किती पापे घडली? क्षमा करा!"

त्यांनी अजितची सर्व बंधने सोडून त्याला मुक्त केले. त्याच्या सल्ल्याप्रमाणे त्यांनी चोरीचा धंदा सोडून दिला आणि त्यांनी चोरी करून जो माल व पैसे जमा केले होते ते सर्व गोरगरिबांना व साधू संन्याशांना वाटून टाकले. जंगलातच शेतीभाती करून ते पुढील आयुष्य घालवू लागले.

जासवंदीची फुले व लिंबे पाहताच अजितला त्याच्या मामाने हातचलाखीने करून दाखविलेले जादूचे खेळ आठवले. अजितजवळ एक पांढरा कागद होताच. आपल्या पूर्वजांची नांवे लिहून पुरीला गेल्यावर श्राद्ध तर्पण करण्याच्या हेतूने त्याने तयारी ठेवली होती. तो कागद त्याने आपल्याजवळ घडी करून ठेवला होता. त्या कागदाच्या अर्ध्या बाजूला त्याने लिंबाचा रस लावून ठेवला व सर्व कागद चुरगळून झोपडीच्या एका कोपऱ्यात टाकून ठेवला होता. त्यात जादू अशी होती की जासवंदीच्या पाकळ्या साध्या कागदावर चोळल्या तर निळा रंग व लिंबाचा रस लावलेल्या जागी चोळला तर लाल रंग होतो हे अजितने मामाच्याकडून शिकून घेतले होते.

एका सामान्य लिंबामुळे अजित स्वतःचा जीव वांचवू शकला, एवढेच नव्हे तर एका कुप्रसिद्ध अट्ठल चोराला तो सन्मार्गी लावू शकला.

कवच परीक्षा

एका सैनिकाचा बाप कवचे तयार करीत असे. त्याने एकदां एक चांगले कवच तयार करून ते राजाला दाखविले.

राजा ते पाहून म्हणाला–"चांगलं दिसतं आहे, परंतु हे किती टणक व बळकट आहे प्रत्यक्ष पाहिले पाहिजे."

त्याने ते एका दगडी खांबाला घातले आणि त्यावर तलवारीने आणि गदेने वार करू लागला. कवच तुटून त्याचे तुकडे तुकडे झाले.

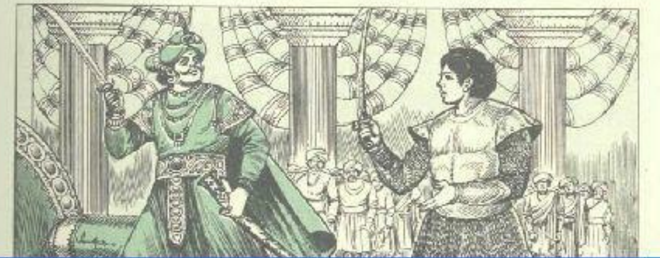
ते पाहून राजा कवच करणारास म्हणाला–"दुष्ट माणसा! हे कवच अंगात घालून मी युद्धाला गेलो असतो तर काय झाले असते पाहिलेस का?"

ते कळल्यावर कवच करणाऱ्याच्या मुलाने बापाकडून दुसरे कवच तयार करवून ते राजाला नेऊन दाखविले. राजाने ते पुन्हां दगडी खांबाला घालू लागला. परंतु राजाला थांबवून तो म्हणाला.

"महाराज! कवचाची परीक्षा तशी करीत नाहीत." असे म्हणत त्याने ते स्वतः अंगात घातले व परीक्षा करायला सांगितले. राजा तलवार उपसून पुढे गेला. सैनिकाच्या मुलाने सुद्धा तलवार उपसली.

ते पाहून राजा संपताला. सैनिक म्हणाला–"क्षमा करावी महाराज! कवच दगडाला घालायचे नसते. शूर योद्ध्यांनी ते धारण करावयाचे असते. ते आत्मरक्षण करते.

ते ऐकून राजाचे डोळे उघडले कवचाचे महत्व ओळखून राजाने चांगली किंमत देऊन ते विकत घेतले.

दोघे मित्र

एका गावी रामू व शामू नावाचे दोघे मित्र रहात होते. त्यांना आपला म्हणण्यासारखा कोणी नव्हता. दोघे नेहमी बरोबर एकाच घरात रहात. त्यांना काम असे काहीच नव्हते. कधी मनात आले तर दोघे रानात जाऊन लाकडे तोडून ती विकून जे मिळे त्यावर उदरनिर्वाह चालवीत. आळस वाटला की कोणाच्या तरी परसात किंवा मळ्यात शिरून केळ्याचा घोस नेऊन तो विकीत.

रामूजवळ त्याच्या आज्याच्या वेळेपासून आलेली एक चांदीची थाळी होती. शामूजवळ एक जुनी खाट होती. दोघे त्या चांदीच्या थाळीत जेवत आणि त्या खाटेवर पडून रहात.

एकदां पावसाळ्यातली रात्र होती. मुसळधार पाऊस पडत होता. दोघां मित्रांनी चांदीच्या थाळीत जेवून घेतले आणि खाटेवर येऊन बसले. रामूच्या वांट्यातला थोडा भात उरला आणि शामूच्या वाट्यातली थोडी भाजी उरली. उद्यां सकाळी खाऊ, असा विचार करून त्यांनी थाळीवर एक पान झांकून ठेवून दिले.

रामू आपल्या या अवस्थेचा विचार करीत दुःखाने म्हणाला–"किती दिवस रे असे दिवस काढावे लागणार? उद्यां आपण लग्न केले तर बायकोला काय घालणार आणि स्वतः काय खाणार?"

तेव्हां शामू म्हणाला–"अशा पावसाळ्या रात्री कोणी महापुरुषाने येऊन दार वाजविल्याचे आणि रात्रभर विश्रांती घेऊन त्याला आश्रय देणाऱ्यावर प्रत्युपकार म्हणून काही केल्याच्या गोष्टी आपण ऐकतो. परंतु कां कोणास ठाऊक, आपल्या या दरिद्र झोपडीत कोणी महापुरुष येऊन आपली पायधूळ झाडीत नाही."

"उगीच विचार करीत बसण्यात काय अर्थ आहे? मध्यरात्र उलटली. चल, झोपू या." रामू म्हणाला.

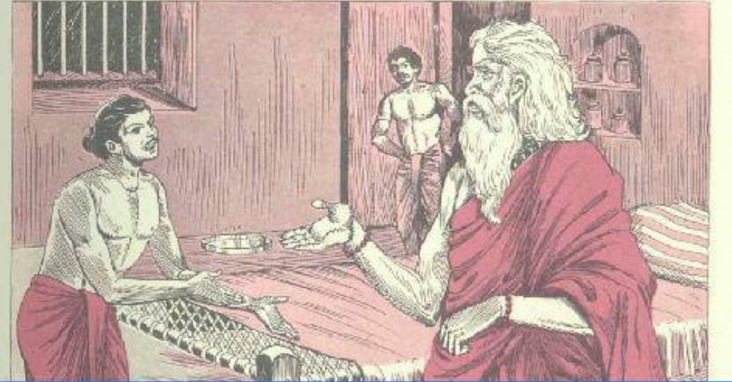
इतक्यात कोणीतरी दार खडखडवले. रामूने चटदिशी उठून दार उघडले. बाहेर भगवी वस्त्रे धारण केलेला एक म्हातार थंडीने कुडकुडत उभा असलेला दिसला.

रामू रागाने उठून दार उघडीत त्याला म्हणाला–"कोण रे तू? तुझ्या बापाने की आजाने हे घर बांधलं आहे का, अर्धी रात्र उलटल्यावर येऊन दार खडखडवू लागलास?"

"मी एक म्हातारा साधू आहे! भुकेनें जीव कासावीस झाला आहे. ही रात्र आपल्या झोपडीत काढू दिलीत तर पुण्य लागेल तुम्हांला!" साधू दीनवाणीने म्हणाला.

ते ऐकून शामू उठून पुढे आला व म्हणाला–"यावे साधूबुवा! आपल्या पादधूलीने आमची झोपडी पावन झाली. पण आज खायला थोडा भात व थोडी भाजी तेवढी उरली आहे." असे म्हणत त्याने त्या साधूला आदरपूर्वक आत बोलाविले.

साधू अत्यंत प्रेमाने त्याच्याकडे स्मित करून पहात म्हणाला–"बाबा रे! या जळत्या पोटात तापलेली राख माती पडली तरी ते शांत होईल. तुझे मन मोठे आहे!" साधूने झोपडीत येऊन शामूने वाढलेला

थोडासा भात व भाजी खाऊन मनाचे समाधान झाल्यासारखे दाखविले.

नंतर साधू शामूला म्हणाला–"बाळ! तुझी स्वत:ची अशी एखादी वस्तु असेल तर दाखव. त्यात मी अद्‌भुत शक्ती उत्पन्न करून मी आपल्या वाटेने जातो."

"ही खाट माझी आहे, बुवा!" रामू म्हणाला.

साधू त्या खाटेवर पाणी शिंपडून हात फिरवीत म्हणाला–"जा, बेटा! तुला आतां कसली काळजी उरणार नाही. तू या खाटेवर पडून घट्ट डोळे बंद करून काही वेळ पडून रहा, तुला जमिनीत कोठे तरी पुरून ठेवलेला धनाचा साठा दिसेल. तू सुखी होशील!" तो रामूला म्हणाला.

हे पाहून शामूला रामूचा राग आला व त्याला त्याचा हेवा वाटू लागला. तो म्हणाला–"ही गोष्ट न्यायाची नाही, बुवा! तुम्ही जेवलात तो भात मी वगळलेला होता. त्याने फक्त भाजीच वगळली होती. म्हणून आपण अनुग्रह केलात त्यातला जास्त वांटा मला मिळाला पाहिजे. या शिवाय ही खाट तर माझीच आहे. तो लोभाने ती खाट त्याची म्हणून म्हणाला. ते सपशेल खोटे आहे."

ते ऐकून रामू चिडला. दोघे 'ही खाट माझी' असे भांडून शेवटी मारामारी करू लागले. परस्परांचा जीव घ्यायला तयार झाले.

साधूने त्या दोघांना सोडवून दूर उभे केले. म्हणाला–"तुम्ही भांडण करणे बरोबर नाही मुलांनो! तुम्ही दोघे खाटेवर डोळे मिटून पडून रहा, मी सांगितलेला धनाचा सांठा दोघांना दिसेल कदाचित! ज्याला दिसेल तोच त्या धनाचा मालक होईल!"

दोघे खाटेवर डोळे घट्ट बंद करून पडून राहले. बराच वेळ त्यांनी तो धनाचा सांठा दिसेल म्हणून वाट पाहिली. परंतु कोणालाच तो दिसला नाही. शेवटी कंटाळून त्यांनी डोळे उघडून पाहिले तेव्हां तेथे तो साधू नव्हता की ती चांदीची थाळी देखील नव्हती.

नासिरुद्दिनाची चेलागिरी

एका उस्तादाने (मौलवी) आपल्या मकतबेत (शाळेत) कांही नवीन विद्यार्थ्यांना घ्यायचे जाहीर केले. ख्वाजा नासिरुद्दीन त्याच्याकडे जाऊन म्हणाला–"मला आपला चेला करून घ्या!"

नासिरुद्दिनासारखा चलाक तरुण आपल्या शिष्यवर्गात सामील होणार हे ऐकून मौलवी साहेबांना आनंदाबरोबर एक तऱ्हेचा अभिमान वाटू लागला.

नासिरुद्दीन दुसऱ्या दिवशी शाळेत गेला. सर्व विद्यार्थी कुदळी व फावडी घेऊन माती खणत होते. उस्ताद फक्त हातात छडी घेऊन विद्यार्थी जे काम करीत होते त्यावर नजर ठेवीत मागेपुढे फिरत होते. ख्वाजा नासिरुद्दिनाने तेथे दुसरी एक काठी होती ती हातात घेतली आणि उस्तादांच्या बाजूने मागेपुढे त्यांची नक्कल करीत चालू लागला. तेव्हां त्याला उस्तादांनी विचारले–"नासिरुद्दीन तू येथे शिकायला आला आहेस ना? मग इतरांसारखे काम कां नाही करीत?"

नासिरुद्दीन म्हणाला–"मौलावी साहेब! मी आपल्याजवळ शिकायला आलो होतो, आपल्या विद्यार्थ्यांजवळ नाही!"

वाण्याची युक्ती

एका गावी रघू नावाचा सामान्य वर्गातला एक शेतकरी रहात असे. एकदा त्याच्या शेतात भाताचे पीक छान झाले. म्हणून रघू दररोज शेतातच पडून राखण करायला राही.

एके दिवशी रात्री चार चोर शेतात शिरले. दोघांनी जमल्या तेवढ्या लोंबी भराभरा कापून पोत्यात कोंबायला सुरवात केली आणि दोघे हातात काठ्या घेऊन रघूच्या आजूबाजूला उभे राहले.

रघू सर्व पहात होता, बोलला ओरडला तर डोक्यात काठ्या बसणार हे त्याला माहीत होते. म्हणून तो झोपेचे सोंग करून तसाच पडून राहला. आपले काम झाल्या-वर चोर पळून गेले.

उजाडल्यावर रघूने पाहिले त्याच्या अर्ध्या शेताचा फडशा उडालेला होता. गांवात सर्वत्र ती बातमी पसरली. सर्वांना वाईट वाटले. सर्व म्हणाले–"या चोरांना चोरी करायला सांपडला तो हा गरीब रघूच का? पण चोरी करणाऱ्यांना गरीब काय आणि श्रीमंत काय सगळे सारखेच.

गावकरी व गावातली प्रमुख वडीलधारी मंडळी जमून चोरांपासून गावाला कसे वांचवायचे याचा विचार करू लागली. आज रघूच्या शेतावर त्यांची धाड आली उद्या कोणाच्या शेतावर येते कोणास ठाऊक? चोरांना गांवात पाऊल टाकता येऊ नये, असे काही तरी केले पाहिजे या गोष्टीचा विचार चालू होता.

त्या गावातला एक गरीब वाणी उतारवय झाले होते तरी हुशार होता. तो गाव-प्रमुखाला म्हणाला–"तुम्ही बेफिकीर रहा. मला चार दिवसांचा अवधी मिळाला तरी पुरे. मी चोरांना धरून तुमच्यासमोर हजर करतो.

"तुलाच तो पुण्यलाभ होऊ दे बाबा! तू चोरांना पकडून दे, आम्ही सर्व चंदा करून तुला एक दुकान काढून देतो गावात." सर्व गावकरी म्हणाले.

तो काय करणार वाण्याने कोणाला काही सांगितले नाही.

रघूच्या शेतातले पीक चोरून नेणारे चोर आपल्या गावात पोचले. त्यांना दोन पोती भात मिळाले. ती गोष्ट चोर रहात त्या गावच्या सर्वांना कळली. गावच चोरांचे होते. म्हणून दुसऱ्या दिवशी आणखी पांच चोर पुन्हां रघूच्या गावातच चोरी करायला निघाले.

हातात एक विळा घेऊन व बरोबर दोन रिकामी पोती घेऊन वाणी चोरांची वाट पहात शेताजवळ बसला होता. चोरांना येत असलेले पाहून त्याने शेतातले पीक कापीत असल्याचे सोंग केले. त्याला पाहून चोराला फार आनंद झाला. वाण्याच्या जवळ जाऊन चोरांनी विचारले–"कोण रे बाबा तू? कोठला राहणारा?"

"आमचे विचारतां मैसाळ, गाव आणि तुमचे?" वाण्याने त्यांना उलट विचारले. त्यांनी आपल्या गांवाचे नाव सांगितले.

"आपली कामे झपाझप आटपा, काय नेम कोणी यायचा!" वाणी म्हणाला.

चोर भराभरा लोंब्या कापून पोत्यात भरू लागले. त्यांनी वाण्याला विचारले–"काय दादा! या शेतावर तर कोणी

पाहऱ्याला सुद्धा दिसत नाही? इतके बेफिकीर?"

"या शेताचा मालक फार श्रीमंत आहे. त्याला मूलबाळ काही नाही. सोने घरात इतके आहे की कोठे ठेवू काय करू असे झालं आहे त्याला. बायकोला घरात एकटी ठेवून शेत राखायला कशाला येतो तो? मी एकटा पडलो नाही तर त्याच्या घरातले सर्व धन सोने आलं नसतं का माझ्या घरी!" वाण्याने एक लोणकडी थाप मारली.

"हात तिच्या! दादा तुम्ही या म्हणालात तर आम्ही नाही का येणार हात लावायला? तुम्ही म्हणाल त्या दिवशी त्या वक्ताला हजर होऊ, गावातल्या इतरांना सुद्धां बोलावून घेऊन येऊ." चोर म्हणाले.

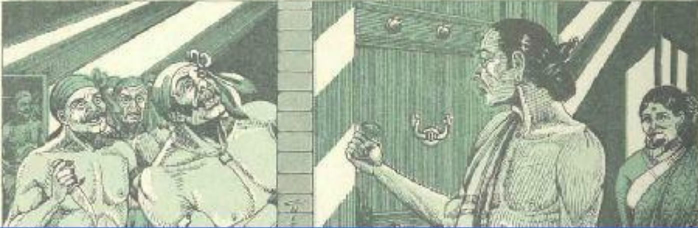
वाण्याने एक दिवस ठरवून त्यांना यायला सांगितले. चोर आनंदाने निघून गेले.

वाण्याने सांगितले होते त्याप्रमाणे चोर एके दिवशी रात्री सर्व मिळून आले आणि वाण्याला ठरलेल्या जागी भेटले. वाणी त्यांना एका घरी घेऊन गेला आणि पहिल्यापासून व्यवस्था करून ठेवल्याप्रमाणे दार खडखडवले.

घराच्या मालकाने दार उघडल्याबरोबर चोरांनी त्याच्या तोंडात बोळे कोंबले आणि त्याला एका जागी बांधून ठेवले. इतक्यात एक बाई घरातून आली.

तिला दहाळीत वाणी म्हणाला–"खबरदार! ओरडलीस तर!" असे सांगून सुरा दाखविला आणि चोरांना म्हणाला–"चला, शिरा आत आणि घेऊन या जे मिळेल ते. मी पाळत ठेवतो हिच्यावर!"

चोर आत गेल्याबरोबर वाण्याने बाहेरून दार लावून कुलूप लावून ठेवले. नंतर त्याने गावकऱ्यांना जमा करून चोर पकडल्याचे सांगितले. उजाडल्यावर गावकऱ्यांनी चोरांना पकडून पोलीस ठाण्यावर नेले. गावकऱ्यांनी वचन दिल्याप्रमाणे वाण्याला धंदा करून दुकान काढून दिले.

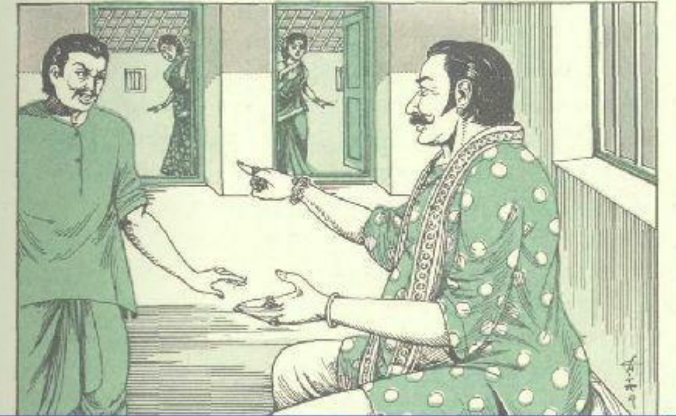
सवतीमत्सर

वज्रेश्वर नावाच्या व्यापाऱ्याला दोन बायका होत्या. दोघी रात्रंदिवस आपसात भांडत. आपला दिमाख दाखविण्यासाठी दोघी मनाला वाटेल तितका खर्च करीत. नवऱ्याच्या मनाला शांती नव्हती. त्याने आपल्या गोपाळ नावाच्या मित्राला या बायकांची भांडणे थांबवायला काही मार्ग आहे का विचारले. गोपाळने त्याला एक उपाय सुचविला.

एके दिवशी गोपाळ एका श्रीमंत सावकाराचे सोंग घेऊन वज्रेश्वराच्या घरी आला आणि म्हणाला–"मी माझ्या एकुलत्या एका मुलीच्या लग्नासाठी दोन प्रयत्न केले आणि त्यात अपयश मिळाले. पाटावर पाय ठेवताच दोघे वर एकामागून एक गतप्राण झाले. परंतु ज्योतिष्याने मुलीची लग्नकुंडली पाहून दोन जिवंत लग्नाच्या बायका असलेला एखादा वर मिळाला तर त्याच्याशी लग्न करून दिल्यास हे गंडांतर टळेल, असे सांगितले. म्हणून मुलीला करून घेऊन आमचा उद्धार करा, म्हणून विनंती करायला आलो आहे."

"मी कळवितो विचार करून!" असे सांगून वज्रेश्वरने गोपाळला निरोप दिला.

वज्रेश्वराची होणारी तिसरी बायको श्रीमंत घरची पोर आहे हे कळल्यावर दोघी सवतींनी नवऱ्याची सेवा करण्यात चढाओढ लावल्यासारखे वज्रेश्वरला दुसऱ्या दिवसापासून दिसत आले. त्यांचे भांडण थांबले व वज्रेश्वरांची डोकेदुखी थांबली.

खूण ओळख

एका गावात एक गरीब शेतकरी रहात असे. तो इतरांच्या शेतात मजुरी करी व तीवर त्याचा उदरनिर्वाह चाले. शेताची कामे नसत त्यावेळी तो आपल्या गाईंचे दूध विकी आणि त्या मिळकतीवर आपला व आपल्या मुलांचा खर्च भागवी.

त्या शेतकऱ्याला पांडू व खंडू नावाचे दोन मुलगे होते. त्यातला पांडू बापरागावला म्हणून घर सोडून निघून गेला. खंडू घरी लहानाचा मोठा झाला.

उतारवय आले व अगदी खाटेला टेकल्यावर त्या शेतकऱ्याने खंडूला जवळ बोलाविले व म्हणाला–"आपली इस्टेट काय ती या दहा गाई आहेत! कधी तुझा थोरला भाऊ परतला तर त्याला त्याच्या वांटचाच्या पांच गाई देऊन टाक. पांडू गेला तेव्हां तू लहान होतास. म्हणून त्याची खूण ओळख म्हणून सांगून ठेवतो, त्याच्या नाकावर अर्ध्या इंचाचा उभा व्रण आहे." बापाने आपली शेवटची इच्छा मुलाला सांगून डोळे मिटले.

बाप गेल्यावर खंडूने कोणी नवा मनुष्य गावात आला की तो त्याचे नाक न्याहाळून पाही. कोणी विचारले की तो उत्तर देई, "काही नाही हो, बारा वर्षांपूर्वी माझा थोरला भाऊ घरून पळून गेला. त्याच्या नाकावर उभा व्रण होता. तो भेटल्यावर त्याला पांच गाई द्यायच्या आहेत."

"वेडघा! बारा वर्षांआधी गेलेला मनुष्य परतलाच समज, तर तू आपल्या गाई द्यायलाच हव्या असे कोठे आहे? गप्प बैस झालं!" खंडूला त्याचे हितैषी शेजारी सांगत.

एकदां खंडू शेतावर कामाला जात असतां त्याच्या घरापासून थोड्या अंतरावर एक भिकाऱ्यासारखा मनुष्य जमिनीवर लोळत पडला होता.

खंडू त्याच्याजवळ गेला व सहानुभूती दाखवीत त्याने विचारले–"कोण रे बाबा तू? काय झालं तुला?"

"भूक लागली आहे, बाबा! तीन दिवस झाले भाताचे एक शीत तोंडात गेलं नाही. भोवळ येऊन पडलो होतो जमिनीवर!" तो माणूस म्हणाला.

खंडूला त्या माणसाच्या नाकावर उभा व्रण दिसला. त्याने विचारले–"तुझे नांव काय बाबा?" आपले नाव "पांडू" असे सांगून तो म्हणाला–"मी घरून पळून गेलो होतो, त्याला कित्येक वर्षें झाली. नाइलाज झाला तेव्हां आज बापाकडे परत जात होतो."

"अरे मग मी तुझा धाकटा भाऊ खंडू. बाबांनी हे जग सोडण्यापूर्वी मला सांगितलं होत ते सांगतो." असे म्हणत खंडू बापाने सांगितले होते ते सर्व सांगून त्या माणसाला आपल्या घरी बोलावून घेऊन गेला.

दुसऱ्या दिवशी उठून पाहाले तर तो मनुष्य नव्हता व गोठ्यात पांचच गाई होत्या.

आपल्या मोठ्या भावाला धाकट्या भावाबरोबर राहणे आवडले नसेल म्हणून निघन गेला असावा, असा खंडूने विचार

केला. पण सांगून जायला काय हरकत होती? शेवटी त्याला वाटले की, हा आपला भाऊ नाही. कोणीतरी चोर होता.

आणखी काही दिवस लोटल्यावर खंडूच्या घरासमोर एक गाडी येऊन थांबली. गाडीतून श्रीमंतासारखा कोणी तरी उतरला. गाडीवानाने काही पेट्या, एक फळांची करंडी व इतर बरेचसे सामान उतरून ओट्यावर ठेवले.

खंडूने आश्चर्यचकित होऊन विचारले–"कोण तुम्ही? कोण पाहिजे तुम्हांला?"

"अरे, तू खंडूच ना रे? मी पांडू, केवढा मोठा झालास रे? बाबा बरे आहेत ना?" त्या श्रीमंताने विचारले.